

İstanbul'daki Atıl Endüstriyel Yapıların Sanat Mekanına Dönüşümünün Kent ve Sanat Bağlamında Değerlendirilmesi

Evaluation of the Transformation of Abandoned Industrial Buildings in Istanbul into Art Spaces in the Context of the Urban and Art

Leyla KODAMAN¹ İlayda DURMUŞ²

¹Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Anasanat Dalı, leylakodaman@sdu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-49004-2618

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, ilaydadrms@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-8465-1040

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:

14.07.2025

Kabul/Accepted:

18.11.2025

DOI:

10.18069/firatsbed.1741851

Anahtar Kelimeler

Endüstriyel Miras, Sanat Mekanı, Kent, Sanat

ÖZ

19.yüzyılda Osmanlı döneminde inşa edilen sanayi yapıları, kuruluş dönemlerinde Türkiye'nin sanayi üretimine önemli katkılar sağlamış; ancak zamanla işlevlerini kaybederek kent içinde atıl hale gelmiştir. Bu çalışma, İstanbul'daki bazı atıl endüstriyel yapıların sanat mekanlarına dönüştürülme sürecini kent ve sanat ilişkisi bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Sanayi üretiminin şehir dışına taşınmasıyla işlevsiz kalan fabrikalar, depolar ve atölyeler, günümüzde kültürel ve kamusal amaçlarla yeniden kullanılmakta, böylece yeni bir işlev kazanmaktadır. Bu dönüşüm yalnızca fiziksel yenileme değil; aynı zamanda toplumsal, kültürel ve sanatsal bir yeniden yapılanmadır. Özellikle Haliç, Kadıköy ve Bomonti gibi geçmişte sanayi bölgesi olan alanlarda yer alan yapılar, günümüzde kültür-sanat merkezleri, galeriler ve performans alanları olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada Santral İstanbul, Müze Gazhane ve Bomontiada örnekleri üzerinden sanat üretimi, mekana müdahale, kent belleği ve kültürel miras kavramları doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır. Yapıların neden atıl kaldığı, nasıl dönüştürüldüğü, sahne oldukları sanatsal etkinlikler ve kent üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Sonuç olarak bu yapıların gelecek kentsel projeler ve sanat üretim alanları için örnek oluşturabilecek nitelikte olduğu söylenebilir. Ayrıca, sanatçıların bu mekanlara yaptıkları müdahaleler ve kamusal alana yönelik üretimleri üzerinden güncel sanatın toplumsal rolü de ortaya konmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

Industrial buildings constructed during the Ottoman period in the 19th century made significant contributions to Turkey's industrial production during their establishment period; however, over time, they lost their functionality and became abandoned within the city. This study aims to examine the process of converting some abandoned industrial buildings in Istanbul into art spaces in the context of the relationship between the city and art. Factories, warehouses, and workshops that have become obsolete due to the relocation of industrial production outside the city are now being reused for cultural and public purposes, thereby gaining a new function. This transformation is not merely a physical renovation; it is also a social, cultural, and artistic reorganisation. Buildings located in areas that were once industrial zones, such as Haliç, Kadıköy, and Bomonti, are now used as cultural and artistic centres, galleries, and performance spaces. This study critically examines Santral İstanbul, Müze Gazhane, and Bomontiada as case studies within the framework of art production, spatial intervention, urban memory, and cultural heritage. It investigates the reasons for the abandonment of these structures, the processes through which they were transformed, the artistic events they have accommodated, and their broader impact on the urban fabric. The findings suggest that these sites constitute exemplary models for future urban projects and artistic production spaces. Moreover, through an analysis of artistic interventions in these venues and the works directed toward the public sphere, the study underscores the evolving social role of contemporary art.

Keywords

Industrial Heritage, Art Venue, Urban, Art

Atf/Citation: Kodaman, L. ve Durmuş, İ. (2026). İstanbul'daki Atıl Endüstriyel Yapıların Sanat Mekanına Dönüşümünün Kent ve Sanat Bağlamında Değerlendirilmesi. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 1, 445-454.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Leyla KODAMAN, leylakodaman@sdu.edu.tr

1. Giriş

Kentler insanlık tarihinin en önemli toplumsal örgütlenme biçimlerinden biri olarak bireylerin yaşamlarını, toplumsal ilişkilerini ve kültürel pratiklerini dönüştüren mekanlardır. Kentleşmenin ve kırsaldan kente göçüşün hızlandığı çağımızda modernleşme amacıyla hızlı nüfus artışı, yeni olanaklar arama çabaları kentlerde değişimin ana etkenlerinden olmuştur. Kurt'a göre (2014:2); kentlere yönelen nüfus artışının temelinde, kent yaşamının sunduğu olanaklar yer almaktadır. Günümüzün belirleyici unsurlarından biri olan modernite sanayi, teknoloji, kültürel ve toplumsal başkalaşımın bir sonucudur. Bu bağlamda, bireylerin daha eşit, özgür ve evrensel değerlerle yetişmeleri hedeflenmiştir. Modernizmin, yalnızca ekonomik ve teknolojik değil, aynı zamanda sanatsal ve kültürel boyutta da kentsel yapıyı şekillendirdiği görülmektedir.

Sanatsal ve kültürel anlamda rekabet eden kentler, kentsel dönüşüm projelerinde bu doğrultuda yeniden kurgulanmaktadır. Sanayileşme süreci, ekonomik büyümeyi beraberinde getirirse de kent dokusu üzerinde estetik açıdan sorunlu alanların oluşmasına yol açmıştır. Zamanla kullanım dışı kalan sanayi yapıları, kent içinde atıl ve işlevsiz bölgeler yaratmış, bu alanlar çoğunlukla “kahverengi alanlar” olarak anılmıştır. Ancak günümüzde, çağdaş kent planlama yaklaşımları doğrultusunda bu yapılar yeniden değerlendirilmekte, sadece fiziksel çevrede değil, toplumsal düzeyde de dönüşüm sağlayacak şekilde yeni işlevlerle donatılmaktadır. İstanbul'daki atıl endüstriyel yapıların kültür-sanat mekanlarına dönüştürülmesine yönelik çeşitli akademik analizler literatürde yer almaktadır. Özellikle Şen Yüksel ve Savaş Demir'in (2022) yalnızca Müze Gazhane örneğini odağına alan çalışmaları bu alandaki sınırlı örneklerden biridir. Bu çalışma ise Santral İstanbul, Müze Gazhane ve Bomontiada örnekleri bir arada ele alınarak daha bütüncül bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın özgün katkısı, “yeni müzecilik” anlayışıyla sanat mekanlarına dönüştürülen endüstriyel yapıların hem kent hem de sanat bağlamındaki etkilerini incelemeye odaklanmasıdır. Türkiye’de zamanla işlevsizleşen tarihi endüstriyel yapıların, sürdürülebilir yaklaşımlar çerçevesinde kültürel kazanıma dönüştürülmesi bu bağlamda değerlendirilmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Sanatçıların katkıda bulunduğu, küratöryel seçimlerin titizlikle yapıldığı ve sanata hizmet edecek biçimde dönüştürülmüş yapılar ele alınmıştır. Bu yapıların atıl kalma nedenleri, sürdürülebilirlik içindeki yerleri, kültürel miras bağlamındaki önemleri ve koruma süreçleri derinlemesine incelenmiştir. Ayrıca bu yapıların kent ve sanat ilişkisi içindeki konumları, edinilen veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir.

2. Endüstriyel Yapıların Atıl Kalma Nedenleri

19.yüzyılda kurulan sanayi yapıları, 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde dünya genelindeki teknolojik gelişmelere ayak uyduramaz hale gelerek işlevselliğini kaybetmiştir. Amerikan Çevre Koruma Ajansı (EPA), işlevini yitirmiş bu bölgeleri “brownfield” yani “kahverengi alan” olarak tanımlamaktadır (Emanet, 2009: 65–66). Eskiden üretim yapılan ve ekonomik katkı sağlayan bu alanlar, günümüzde terk edilmiş, kirli ve atıl sanayi ya da ticaret bölgeleri olarak varlıklarını sürdürmektedir (Eskidemir vd., 2019: 45). Sanayi devriminde James Watt'ın buhar makinesinin icadıyla birlikte sanayi yapılarında su soğutmalı kondenser sistemleri kullanılmaktaydı. Ancak hava soğutmalı sistemler için gerekli teknoloji henüz gelişmemişti. 20. yüzyılda ise hava soğutmalı sistemlerin yaygınlaşmasıyla birlikte, üretim tesislerinin deniz kıyılarına kurulma zorunluluğu ortadan kalktı. Bu gelişmelerin yanı sıra, 1970'lerde yaşanan petrol krizi de küçük ölçekli işletmeleri büyük çaplı üretime yönlendirmiştir (Eskidemir vd., 2019: 46). Sanayinin zamanla kent merkezlerinde genişleyememesi, bu bölgelerdeki yapıların işlevlerini yitirmesine neden olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte sanayi alanları, daha düşük maliyetli arsa fiyatlarının bulunduğu banliyölere taşınmış ve bu da şehir merkezlerinde sanayi kaynaklı kahverengi alanların oluşmasına yol açmıştır (Aliyev, 2022: 1, 6). Aynı zamanda kent çeperlerinde yaşanan bu yayılma süreci, banliyöleşme hareketlerini desteklemiştir (Eskidemir vd., 2019: 46). 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren teknolojik ve ekonomik büyümeye bağlı olarak çevresel ve ekolojik sorunlar da artmış; bu durum, “sürdürülebilirlik” kavramının ön plana çıkmasına neden olmuştur (Tosun, 2013: 105). Nüfusun 2050 yılı itibarıyla %68 oranında kentlerde yaşayacağı öngörülmektedir (Cengiz ve Günaydın, 2021: 1). Bu öngörü, kent planlamalarında sürdürülebilirlik ilkesinin temel alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Kentsel dönüşüm; fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel açılardan niteliksizleşmiş alanların, bütüncül yaklaşımlarla iyileştirilmesini amaçlayan bir dönüşüm süreci olarak tanımlanmaktadır (Koçan, 2016: 125–126). Sanayi yapılarına işlev kazandırılmaması, yaşanan ekonomik gerileme, kent içi yapılaşmanın

düzensizliği ve çevresel sorunlar, bu yapıların atıl duruma düşmesine neden olmuştur. Türkiye’de, özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde 1960 sonrası hızla gelişen kentsel dönüşüm politikaları, 1980’lerden itibaren sanayi, hizmet ve turizm sektörlerinin gelişmesiyle daha da ivme kazanmıştır (Eskidmir vd., 2019: 49).

19.yüzyılda İstanbul’da tespit edilen 256 sanayi yapısından yalnızca 43’ü günümüze ulaşabilmiştir (Tanyeli ve İkiz, 2009: 115). Bu yapıların dönüşümü hem kent estetiğini koruma hem de kaynakları sürdürülebilir biçimde kullanma amacını taşımaktadır (Koçan ve Selçuk, 2022: 129).

Başarılı bir kentsel dönüşüm süreci, yalnızca fiziksel bir yenilenmeyi değil; sosyal katılıma, ekonomiye, sürdürülebilirliğe ve kültürel değerlere uyumu da içermelidir (Koçan ve Selçuk, 2022: 125). İşlevini yitirmiş sanayi yapılarının yeniden değerlendirilmeleri, gelecekte benzer durumlarla karşılaşıldığında örnek teşkil edecek politikaların oluşturulmasına katkı sağlamaktadır.

3. Endüstriyel Mirasın Önemi

Endüstriyel miras kavramı, günümüzde halen bazı kesimler tarafından yeterince anlaşılmamaktadır. Bunun temel nedeni, “miras” kelimesinin genellikle endüstri öncesi dönemlerle, estetik açıdan değerli, geleneksel, doğal ve manevi anlamlar taşıyan unsurlarla ilişkilendirilmesidir. Oysa endüstriyel kültür de bir toplumun tarihine ve medeniyet gelişimine ışık tutar. Miras, yalnızca geçmişin “görkemli” kalıntılarıyla sınırlı değildir; tersine, her yerde var olabilir ve korunması da kolektif bir sorumluluktur (Alfrey ve Putnam, 1992: 1–2). Geçmişte literatürde çok az yer bulan endüstriyel miras, günümüzde hem ekonomik kalkınma hem de kentsel dönüşüm süreçleriyle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Özellikle İstanbul gibi büyük sanayi geçmişine sahip kentlerde bu mirasa yönelik ilgi artmakta, sanayi yapılarına ait kültürel hafızanın korunmasına yönelik uygulamalar çoğalmaktadır. Sanayiden geriye kalan fiziksel yapıların, belgelerin ve üretim kültürünün korunması, bu mirasın sürekliliğini sağlayan önemli bir süreçtir. Bu bağlamda, potansiyel taşıyan alanların belirlenmesi ve değerlendirilmesi, endüstriyel miras yönetiminin temel unsurlarındandır. Ortaçağdaki maden ocaklarından modern toplumun tüketim davranışlarına kadar uzanan süreç, endüstriyel kültür kavramı kapsamında ele alınmaktadır (Alfrey ve Putnam, 1992: 1). Endüstriyel miras yönetimi; yalnızca mevcut yapıları korumayı değil, aynı zamanda bu yapıların toplumla buluşmasını, kültürel fayda üretmesini ve yeni kullanım biçimleriyle işlev kazanmasını da amaçlamaktadır. Bu çerçevede geliştirilen politikalar, toplumun bilinçlenmesini sağlayacak yenilikçi yaklaşımlar üretmekte ve mirasın kamusal erişimini mümkün kılmaktadır (Alfrey ve Putnam, 1992: 2). Kahverengi alanların yeniden canlandırılmasında, yapının çevresiyle kurduğu ilişki de önemli rol oynamaktadır. Tarihi kimliği koruyarak yeni ihtiyaçlara cevap veren mekansal çözümler üretmek, dönüşümün başarısını artırmaktadır (Kaşlı, 2009: 16–17). Teknoloji çağında, insanlığın ilgisi artık teknolojinin ilk izlerine yönelmiştir. Bu nedenle sanayi kültürünün taşıyıcısı olan yapılar korunmalı ve bu süreçte kent estetiğiyle uyumlu biçimde yeniden değerlendirilmelidir. Bu çalışma kapsamında ele alınan örneklerde görüleceği üzere, endüstriyel mirasın güncel işlevlerle yeniden hayata kazandırılması; yalnızca tarihi değerlerin korunmasını değil, aynı zamanda mekanın toplumsal, kültürel ve sanatsal anlamda yeniden tanımlanmasını da mümkün kılmaktadır.

4. Kent ve Sanat Bağlamında Endüstriyel Yapılar

Sanayileşme ile birlikte şekillenen kent yapısı, günümüzde yalnızca üretim odaklı değil; aynı zamanda kültürel ve sanatsal işlevlerle de yeniden kurgulanmaktadır. Bu dönüşüm, özellikle geçmişte üretim alanı olarak kullanılan endüstriyel yapıların, çağdaş sanat mekanlarına evrilmesiyle somutlaşmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, endüstriyel mirasın kültürel ve sanatsal bağlamda yeniden yorumlanarak kentsel hafızaya nasıl katkıda bulunduğu örneklerle ele alınacaktır. Bu bağlamda İstanbul’daki Müze Gazhane, Santral İstanbul ve Bomontiada gibi yapılar, hem kültür ve sanatın yaygınlaştırılmasına hizmet etmekte hem de kentsel dönüşümün başarılı örnekleri olarak öne çıkmaktadırlar.

4.1. Müze Gazhane

İstanbul’un endüstriyel mirasına ait önemli yapılardan biri olan Hasanpaşa Gazhanesi, 19. yüzyılda Osmanlı döneminde kömürün damıtılmasıyla gaz üretimi sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Şehirlerde aydınlatma ve ısınma ihtiyacına yönelik kurulan bu yapılar, elektrik ve doğalgazın yaygınlaşmasıyla birlikte işlevini yitirmiştir. Bu süreçte Hasanpaşa Gazhanesi de, teknolojik yetersizlikleri ve çevreye yaydığı kötü koku

nedeniyle 1993 yılında kapatılmıştır. Uzun yıllar atıl durumda kalan yapı, 2021 yılında “kültür ve sanat odaklı yaşam alanı” temasıyla Müze Gazhane adıyla yeniden işlevlendirilmiştir (Kavut ve Selçuk, 2022: 205, 210). Günümüzde Müze Gazhane; sergi salonları, tiyatro sahneleri, kütüphane, atölye alanları ve açık hava etkinlikleriyle hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin katılımına açık çok işlevli bir kamusal mekan haline gelmiştir. Müze bünyesinde yer alan İklim Müzesi, Türkiye’nin ilk kamusal iklim noktası olarak dikkat çekerken, sürdürülebilirlik temalı sergilerle toplumsal farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır (İklim Müzesi, 2025). Örneğin Foto 1’de görünen, 2021 yılında gerçekleşen “İklim Adaleti Rotası” sergisi, iklim krizinin sosyal adaletsizlikle ilişkisini vurgulayarak güncel sanatı toplumsal bir meseleyle buluşturmuştur (İklim Adaleti Rotası, t.y.).

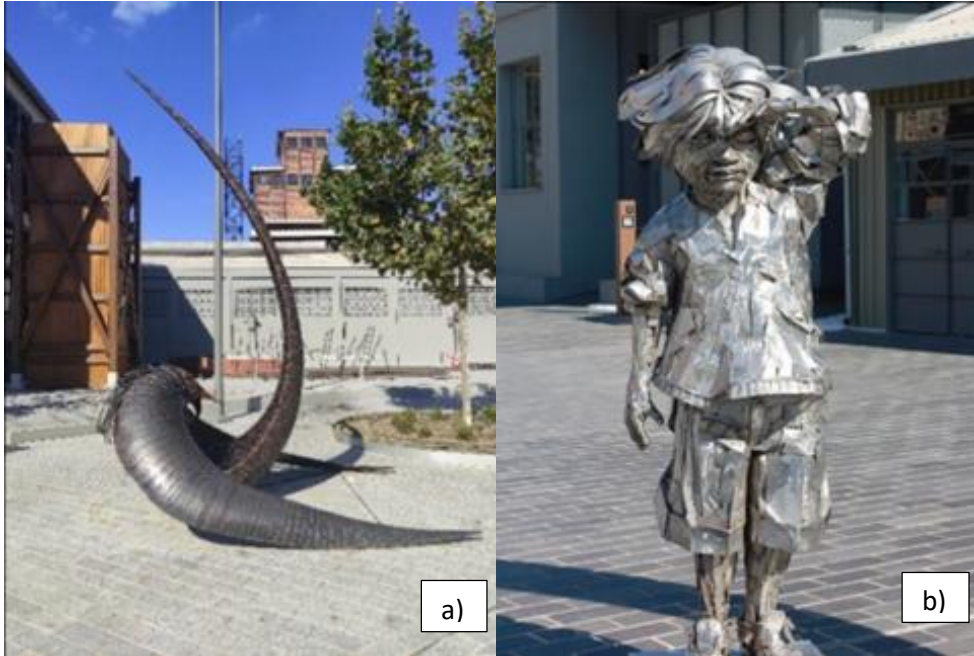
Foto 1. İklim Adaleti Rotası Sergisi, Müze Gazhane, 2021 (İklim Adaleti Rotası, t.y.).

Müze Gazhane’nin içinde yer alan Galeri Gazhane ise Serkan Taycan’ın “Kente Doğru” adlı sergisiyle açılmış ve İstanbul’un döntüşen kent dokusuna eleştirel bir bakış sunmuştur (Kente Doğru, 2025). Galeri, izleyiciyi düşünmeye ve sorgulamaya teşvik eden sergilerle kamusal alanın sanatsal potansiyelini açığa çıkarmaktadır. Yeniden işlevlendirme sürecinde yapının tarihi dokusuyla uyumlu şekilde tasarlanan ek yapılar ve sanat objeleri, alanın estetik bütünlüğünü desteklemiştir. Haliç Tersanesi’nde üretilen ve Gazhane sahasına yerleştirilen metal heykeller, yapının kimliğini çağdaş sanatsal bir dille yeniden inşa etmiştir (Ayvaz ve Halaç, 2023: 1011–1012). Müze Gazhane Müdürü Selin Talazan’ın ifadesiyle yapı, yalnızca bir sergileme alanı değil; kültürel ve sosyal etkileşimi teşvik eden, çok amaçlı kullanım potansiyeliyle aktif bir kamusal alan işlevi de üstlenmektedir. Talazan, müzenin katılımcı yapısıyla kent hafızasını güncelleyip kolektif belleği canlı tuttuğunu vurgulamaktadır (Gazete Kadıköy, 2025). Yeni müzecilik anlayışı doğrultusunda tasarlanan Müze Gazhane, yalnızca tarihi eserlerin sergilendiği bir yer değil; topluma sosyolojik, pedagojik ve estetik katkılar sunan bir eğitim ve kültür mekanı olarak konumlanmaktadır. Çağdaş müzelerde olduğu gibi burada da süreli sergiler, söyleşiler, film gösterimleri, atölyeler ve rehberli geziler düzenlenmektedir (Keleş, 2010: 6–13). Ayrıca Müze Gazhane’nin dönüştürüldüğü çevredeki sosyoekonomik yapı da bu süreçten olumlu etkilenmiştir. Eskiden düzensiz yapılaşma ve yetersiz kamusal alan sorunu yaşanan bölge, bugün kültürel ve sosyal etkileşimlerin merkezi haline gelmiş; çevredeki ticari faaliyetlerde de belirgin bir canlanma gözlemlenmiştir. Galeri Gazhane; kent, kültür ve sanatı İstanbul’un Anadolu Yakası’na taşımaktadır. Galeri Gazhane, açacağı sergiler ile izleyicinin düşünen ve tartışan bir birey olmasında katkı sağlamayı amaçlamaktadır. İlk sergisini Serkan Taycan’ın gerçekleştirdiği “Kente Doğru” isimli sergisi ile gerçekleştiren Galeri Gazhane, İstanbul halkının iskan ettikleri şehrin değişim ve başkalaşmasını düşündürmeye davet etmiştir (Foto 2) (İklim Adaleti Rotası, t.y.).

Foto 2. Serkan Taycan, “Kente Doğru” adlı sergiden bir fotoğraf, 2021-2022, Müze Gazhane (Kente Doğru, t.y.)

Hasanpaşa Gazhanesi'nin Müze Gazhane olarak yeniden işlevlendirilmesi sürecinde, eski ve yeni yapılar arasında uyum sağlamak adına benzer formda ek yapılar ve heykeller tasarlanmıştır (Foto 3). Haliç Tersanesi'nde üretilen metal heykeller alanın kültürel kimliğini güçlendirmektedir (Ayvaz ve Halaç, 2023:1011).

Foto 3. a) Zümrüt Anka / Sevgi Karay. b) Geleceğe Bakış /Kadriye İnal (Ayvaz ve Halaç, 2023:1012).

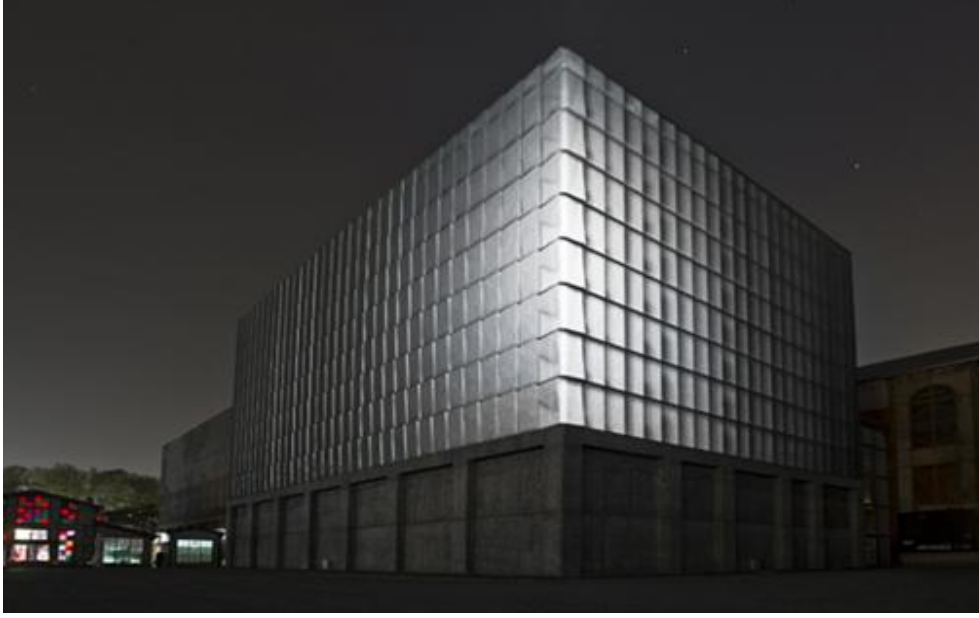
Gazete Kadıköy'ün yayınladığı, Müze Gazhane Müdürü Selin Talazan ile yapılan röportajda, Müze Gazhane'nin faaliyete başladığı bir yılın sonunda geldiği nokta ile ilgili değerli veriler elde edilmiştir. Muhabir, Talazan'a; Müze Gazhane'nin müze adını taşımasına rağmen “klasik bir müze” faaliyeti göstermemesinin nedenini yöneltmiştir. Talazan'ın yanıtı ise şöyle olmuştur; “Çünkü burası kendini sadece durağan bir yaratıcı

mekan olarak konumlandırmıyor. Yeni işlevi, şehre yaydığı yepyeni enerjisi, çok amaçlı kullanım alanları, etkinlikleri ve mahalleyi tüm unsurlarıyla içine alan aktif bir kamusal alan olmayı amaçlıyor. Biz burada kültürü, sanatı, bilimi herkes için ulaşılabilir kılmayı ilke ediniyoruz. Müze Gazhane, dönüştürücü gücünü ise birlikte düşünen, kente dair hafızayı birlikte güncelleyen ve katılımcılığı benimseyen yapısından alıyor.” (Hasanpaşa'nın 'yaşam alanı' bir yaşında!, t.y.). Talazan'ın bu yaklaşımı modern anlamda gelişen müzecilik kavramını da tanıtmış olmaktadır. Eski müzecilik anlayışında tarihi eserler toplanır ve sergilenirdi, günümüz çağdaş müzecilik anlayışında ise müzeler; topluma sosyolojik, psikolojik ve pedagojik unsurlar sunan bir “eğitim kurumu” olmalıdır. Bu anlayış gelişerek “müzeoloji” olarak tanımlanmış ve üniversitelerde öğrenilen ayrı bir bilimdalı haline gelmiştir. Yeni müzecilik anlayışında, müzenin koruması gereken eserlere göre mimari yapısı bile tasarlanmaktadır. Çağdaş müzeler, içinde “sürekli sergilerin” yanında artık “geçici sergilere”, rehberli gezilere, film gösterilerine, söyleşiler ve seminerlere, atölye eğitimlerine de yer vermektedirler ve tüm bu sanat etkinlikleri Müze Gazhane’de de faaliyete geçirilmiştir (Keleş, 2010:6,7). Böylece çağdaş sanatı sergileyen müzeler, toplumu tarih konusunda bilinçlendirirken eski gelenekleri yaşatmakta, estetik algı ve beğeni oluşturarak eğitimi okul dışına taşımakta ve insanlara yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Bu hedefler doğrultusunda oluşturulan çağdaş müzeler; sergi salonları haricinde kütüphane, toplantı salonları, laboratuvar ve atölyeler de bulundurmaktadır. Keleş’in düşüncesine göre müzelerin bu şekilde yapılandırılması Türkiye’de sanat, eğitim ve kültürel katkıların yanında ekonomik ve turizm açısından da değerlendirilebilmektedir (Keleş, 2010:8,13). Röportajın devamında Talazan’ın verdiği bilgilere göre; Hasanpaşa Gazhanesinin işlevsel olduğu dönemlerde Hasanpaşa’nın fazla göç alması ve iskan alanlarının düzensizliği halkın kültür ve sanata ulaşımını zorlaştırmıştır. Eski fabrikanın müzeye çevrilmesi ile birlikte mekan ortak bir yaşam alanı haline gelmeyi başarmıştır. Yerel halka evcil hayvanlarını gezdirebilecekleri, çocuklarıyla oyun oynayabilecekleri ve kitap okuyabilecekleri şekilde pozitif etkiler sunarak halkın bu kamusal alanı sahiplenmeleri sağlanmıştır. Müze Gazhane, ilçeyi markalaştırırken, oluşturduğu ziyaretçi sirkülasyonu ile mekan çevresinde ticareti artırarak ekonomik olarak büyütmüş ve esnafa katkı sağlamıştır (Hasanpaşa'nın 'yaşam alanı' bir yaşında!, t.y.).

4. 2. Santral İstanbul

İstanbul’un sanayi ve ticaret merkezi olarak gelişen Haliç bölgesi, Cumhuriyet öncesinden itibaren üretim faaliyetlerine ev sahipliği yapmış ve bu bağlamda kentin ekonomik ve sosyal yapısında belirleyici bir rol üstlenmiştir. 20. yüzyılın başlarında bu bölgede kurulan Silaharağa Elektrik Santrali, Türkiye’nin elektrik üretimine yönelik ilk termik santrali olarak kayıtlara geçmiştir. Gans Elektrik şirketi tarafından 1913 yılında inşa edilen bu yapı, İstanbul’un enerji ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş, uzun yıllar boyunca hem konut hem de sanayi alanlarına hizmet vermiştir (Kavut ve Selçuk, 2022: 205). Santralin zamanla teknolojik açıdan yetersiz hale gelmesi, çevre kirliliğine yol açması ve Kağıthane Deresi’ne atık su boşaltması nedeniyle 1980’li yıllarda faaliyetlerine son verilmiştir. Ancak bu yapının yıkılması yerine, korunarak yeniden işlevlendirilmesi yönünde bir dönüşüm süreci başlatılmıştır. İlk etapta Eyüp Belediyesi desteğiyle “Enerji Müzesi” fikri ortaya atılmış, 2004 yılında ise yapı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından İstanbul Bilgi Üniversitesi’ne devredilmiştir. Restorasyon sürecinin ardından 2007 yılında Santral İstanbul adıyla yeniden açılmıştır (Kavut ve Selçuk, 2022: 206). Bugün Santral İstanbul, Bilgi Üniversitesi yerleşkesi içinde konumlanan bir kültür-sanat merkezi olarak işlev görmekte, bünyesinde Enerji Müzesi, halk kütüphanesi ve Türkiye’nin ilk çağdaş sanat müzelerinden birini barındırmaktadır (Yıldız, 2019: 83–84). Bu dönüşüm yalnızca fiziksel bir restorasyon değil, aynı zamanda sanayi tarihinin sanatla bütünleştirildiği bir yeniden üretim süreci olmuştur. Santral İstanbul’un açılış sergisi olan “Modern ve Ötesi”, Türkiye sanatının 1950–2000 yılları arasındaki gelişimini belgeleyerek sanatsal modernleşme sürecini eleştirel bir perspektifle tartışmaya açmıştır. Sergide yalnızca geleneksel sanatlar değil; yeni medya, dijital sanat ve video gibi çağdaş ifade biçimlerine de yer verilmiştir. Böylece sergi, Türkiye’deki sanatsal üretimin çeşitliliğine ve dönüşümüne dair kapsamlı bir panorama sunmuştur (Modern ve Ötesi, 2025). Yeni medya sanatıyla öne çıkan sanatçılardan biri olan Refik Anadol, lisans eğitimi sonrası Santral İstanbul’daki galeri binasının cephesine video projeksiyon uygulaması gerçekleştirmiştir. 2009 yılında Alican Aktürk ve Due3 ile birlikte gerçekleştirdiği “Quadrature” adlı bu proje, Türkiye’deki ilk projeksiyon haritalama performanslarından biri olarak dikkat çekmiştir (Foto 4). Yapının mimari formuna uyum sağlayan siyah-beyaz tonlardaki soyut animasyonlar, elektronik seslerle birlikte sunularak sanat-mekan ilişkisini yeni medya teknolojileriyle yeniden kurgulamıştır (Aydın, 2023: 141,142). Mayıs 2014’te, sanat yazarı Derya Yücel ve küratör Una Popovic tarafından hazırlanan “Formsuz: Yeni Medya

Sanatında Akışkan Gerçekçilik” başlıklı sergide Santral İstanbul’un çağdaş sanat alanındaki etkisini pekiştirmiştir. Türkiye ve Sırbistan’dan sanatçıların katıldığı bu sergi, yeni medya estetiğinin disiplinlerarası doğasını yansıtan önemli bir küratoryal girişim olarak öne çıkmıştır (Kalender ve Alp, 2023: 163). Tüm bu örnekler, Santral İstanbul’un yalnızca endüstriyel bir miras alanı olmaktan çıkıp, çağdaş sanatın üretim ve sunum mekanı haline geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda yapı, işlevsizleşmiş bir sanayi tesisinin sanata kazandırılması sürecinde model niteliğindedir.

Foto 4. Refik Anadol, Due3 ve Alican Aktürk, Quadrature, 2009, Kamusal alan görsel-işitsel mimari projeksiyon haritalama performansı, Santral İstanbul Sanat ve Kültür Merkezi Ana Galeri binası dış cephesi, İstanbul (Quadrature, t.y.)

Santral İstanbul, içinde yer almış ve almaya devam edecek çağdaş sanat sergileri ile eskiden barındırdığı atıl yapıyı modern dünyaya entegre etmede başarılı bir kentsel dönüşüm örneklerinden birisi olmuştur.

4. 3. Bomontiada

Osmanlı’nın en önemli özel sektör kuruluşu olan Bomonti Bira Fabrikası, Galata ve Pera semtlerindeki sanayi ve iskanlaşmanın artmasıyla Feriköy’de 1890 yılında kurulmuştur (Tanyeli ve İkiz, 2009:110). Bomonti Kardeşler tarafından işletilen fabrika gittikçe üretim artışı ve teknik farklılıkları sebebiyle büyüyerek bünyesine yeni alanlar ekleyerek 40 dönümlük bir alana ulaşmıştır (Aydın, 2020:21) & (Tanyeli ve İkiz, 2009:115). Osmanlı’nın bira sanayisinin gelişiminde büyük etki yaratarak Osmanlı ekonomisine katkı sağlamıştır ve bulunduğu bölgeye, kapladığı alan sayesinde, Bomonti adını verdirmiştir (Tanyeli ve İkiz, 2009:110). Sadece ülke ekonomisine katkı sağlamakla kalmayarak çevresinde yaşayan halka sosyal ve ekonomik anlamda imkanlar sunmuştur (Aydın, 2020:21). 2006 yılında Bira Fabrikası’nın taşıdığı tarihi önemi ile restore edilerek kente kazandırılması koşuluyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafınca ihale edilmeye başlanmıştır (Aydın, 2020:12,13). Böylece Bomontiada projesi, Bomonti’nin sanat merkezi seçeneği haline gelmesi için önemli bir proje olmuştur (Aydın, 2020:11). Bomontiada’da sanatsal çalışmalara imkan veren Alt Sanat Alanı, Leica fotoğraf sergilerinin bulunduğu ve marka makine satışının yapıldığı Leica Galeri ve Mağazası, ziyaretçiler için ortak faaliyet alanı oluşturulan Atölye ve Ara Güler fotoğraflarının bulunduğu Ara Güler Müzesi bulunmaktadır. Bomontiada, görsel sanatlar ile birlikte gösteriler, işitsel performanslar, konserler ve festivaller ile ortak faaliyet göstermektedir (Aydın, 2020:59). Alt Sanat Alanı, disiplinlerarası ve kültürler arasında farkındalık yaratmayı hedefleyen bir proje ile tasarlanmış alandır. Üç ana bölümden oluşmuştur, bunlar; sergi salonu olarak kullanılan “white cube”, performans ve tiyatro faaliyeti yapılabilen “white box” ve white cube

ile white box arasında bir geçiş yaratan prova alanı olarak dizayn edilen geçit alanından meydana gelmektedir (Foto 5) (Aydın, 2020:63).

Foto 5. White Cube Sergi Salonu (Aydın, 2020:64).

Bomontiada'da yer alan Ara Güler Müzesi, Ekim 2018 tarihinde vefat eden Ara Güler'in "Işık Çalan Adam" sergisiyle hayata geçirilmiştir (Foto 6). Ara Güler hayatta iken Bomontiada'nın kurulmasını sağlayan Doğuş Grup ile yaptığı anlaşma ile son yaş günü olan 18 Ağustos 2018 tarihinde açılan bu serginin gösterimiyle faaliyete başlayan müzede sanatçıya ait yetmiş yıllık arşivinden titizlikle seçilen yüzbinlerce eseri, envanterleme ve indeksleme süreçlerinden geçirilerek kayıt altına alınmıştır (Aydın, 2020:72). Müze, yalnızca Güler'in mühim arşivini korumakla kalmamış, aynı zamanda sanatseverlere ve araştırmacılara onun sanatsal vizyonunu, fotoğrafçılık anlayışını ve belgesel niteliğindeki çalışmalarını daha yakından inceleme fırsatını erişilebilir kılmıştır. Bu sayede, sanat dünyasında ve görsel kültürde derin izler bırakmış olan Ara Güler'in mirası gelecek nesillere aktarılmakta ve fotoğraf sanatının gelişimine katkı sağlanmaktadır.

Foto 6. Bomontiada Ara Güler Müzesi Sergi Alanı ve Ara Güler (Aydın, 2020:72).

Bomontiada'nın kuruluşundan itibaren ülkeye sunduğu işlev göz önüne alındığında, yeniden canlandırılması sürecinde hem kentsel dönüşüm hedeflerine sadık kalındığı hem de yapının tarihi dokusunun korunduğu görülmektedir. Bugün önemli sergilere ve kültürel etkinliklere ev sahipliği yapması ise, bu mekanın sadece fiziksel değil, kültürel bir hafıza alanı olarak da yeniden işlevlendirildiğini ve çağdaş sanat dünyasına anlamlı katkılar sunulduğunu göstermektedir.

5.Sonuçlar ve Tartışma

Bu çalışma, İstanbul'daki atıl endüstriyel yapıların sanat mekanlarına dönüştürülme sürecini kent ve sanat ilişkisi bağlamında ele alarak, bu dönüşümün fiziksel çevre ve kültürel bellek üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Sanayi Devrimi sonrası miras kalan endüstriyel yapıların zamanla işlevsizleşmesi, kent mekanında çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir. Ancak bu yapıların taşıdığı tarihsel ve kültürel değer, onları yalnızca yıkılması gereken unsurlar değil, yaratıcı yaklaşımlarla yeniden işlevlendirilebilecek önemli birer potansiyel olarak ortaya koymaktadır. İstanbul'daki örnekler üzerinden yapılan incelemeler, bu tür yapıların çağdaş sanat mekanlarına dönüştürülerek yeniden toplumsal yaşama dahil edilebileceğini göstermektedir. Bu tür bir dönüşüm yalnızca fiziksel bir müdahale değil, aynı zamanda kentin belleğiyle yeniden ilişki kurmayı sağlayan kültürel bir sürece de işaret etmektedir. Endüstriyel yapıların geçmişle olan bağlarını koruyarak günümüz sanat anlayışıyla bütünleşmesi sayesinde, mekan-sanat-toplum arasında yeni etkileşim alanları oluşabilmektedir. Elde edilen bulgulara göre, bu dönüşüm süreçlerinde başarılı uygulamaların ortak bazı özellikler taşıdığı gözlemlenmektedir. Bunlar arasında kültürel sürdürülebilirliğe verilen önem, toplumsal katılımın sağlanması, yapının özgün mimari karakterinin korunması ve yeni işlevlerin yaratıcı biçimde tasarlanması yer almaktadır. Bu bağlamda İstanbul örneklerinin, benzer dönüşüm süreçleri yürüten farklı şehirler ve disiplinler için ilham verici olabileceği düşünülmektedir. Özellikle sanat ve kültür aracılığıyla kamusal alanların canlandırılması, kentsel dönüşümde insan odaklı yaklaşımların önemine işaret etmektedir. Müze ve galeriye dönüştürülen yapılar, yalnızca sanatı sergileme işleviyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda toplumsal etkileşimi teşvik eden mekanlara da dönüşebilmektedir. Bu durum, sanatın gündelik yaşama dahil edilmesine, toplumsal etkileşim biçimlerinin çeşitlenmesine ve sanatın daha geniş kitlelere ulaşmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca, bu dönüşüm süreci yerel ekonomi ve turizm açısından da olumlu etkiler yaratma potansiyeline sahiptir. Sanat etkinlikleri, atölye çalışmaları ve kültürel programlar yoluyla hem bölgesel canlılık sağlanabilir hem de istihdam olanakları artırılabilir. Böylece, endüstriyel mirasın korunarak kültürel birer merkez haline getirilmesi, Türkiye bağlamında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sunabilecek bir model olarak değerlendirilebilir. Sanatçıların bu mekanlara müdahale etmesi, onların farklı izleyici profilleriyle buluşmasına ve yaratıcı üretim süreçlerini derinleştirmesine imkan tanımaktadır. Farklı kültürel ve estetik arka planlara sahip izleyicilerden alınan geri bildirimlerin, sanatçının bakış açısını zenginleştirebileceği düşünülmektedir. Ayrıca geniş ve esnek mekanlara sahip bu yapılar, farklı sanat pratiklerine imkan tanıyarak sanatsal üretim çeşitliliğini artırabilir. Gelecekte benzer dönüşüm süreçlerinde, paydaşlar arasında daha güçlü iş birlikleri kurulması ve katılımcı planlama yöntemlerinin benimsenmesi, toplumsal kabulü ve sahiplenmeyi artırabilir. Yapıların özgün mimari özelliklerinin korunması ile restorasyon ve modernizasyon arasında dengeli bir yaklaşım geliştirilebilir. Sanat mekanlarının disiplinlerarası üretime açık hale getirilmesi, kentlerin kültürel zenginliğini artırma yönünde katkı sunabilir. Ayrıca kamusal sanat etkinlikleriyle desteklenen bu dönüşüm süreçleri, söz konusu yapıların yalnızca ziyaret edilen alanlar değil, aynı zamanda sosyal buluşma ve etkileşim merkezleri haline gelmesini mümkün kılabilir.

Kaynaklar

- Alfrey, J ve Putnam, T. (1992). *The Industrial Heritage*. 1.Basım, Routledge, London and New York
- Aliyev, E. (2022). *Kıyı Bölgelerindeki Atıl Sanayi Alanlarında Geliştirilmiş Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliğine Etkisi: Bakü, Beyaz Şehir Örneği*. Bursa, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı
- Aydın, G. (2023). Geri Çekildi: Sanat ve Tasarımda Yeni Medya Araştırmaları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 13(2), 124-148. <https://doi.org/10.55024/buyasambid.1185839>
- Aydın, S. B. (2020). *Kentsel Dönüşüm Bağlamında Sanayi Bölgelerinin Kentsel Revitalizasyonu Değişimlerin Değerlendirilmesi İstanbul Bomontiada Örneği*. İstanbul, T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü

Eğitim Enstitüsü

- Ayvaz, E. ve Halaç, H. H. (2023). Endüstriyel Miras Örneği Olan Gazhanelerin Yeniden İşlevlendirilmesi: Hasanpaşa Gazhanesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(2), 1005-1022. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.1239006>
- Cengiz, S. ve Günaydın, A. S. (2021). Peyzaj Metrikleri Kullanılarak Kentlerin Mekansal Özelliklerinin Ölçülmesi; Malatya Kenti. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 11(24), 1-16. <https://doi.org/10.16950/iujad.1036458>
- Emanet, M. (2009). *Endüstriyel Alan Dönüşümlerinde Sürdürülebilir Gayrimenkul Geliştirme Kavramı ve Yatırım Araçlarından "Ofis" Kullanımı: Kartal İlçesi Örneği*. İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Eskidemir, K., Ayaç, G., ve Dinemis Aman, D. (2019). Kentlerde Post Endüstriyel Alanların Yeniden Kullanımı: İstanbul Osmanlı Dönemi Sanayi Alanları. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 5(1), 44-60. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/medeniyetsanat/issue/50561/470306>
- Hasanpaşa'nın 'yaşam alanı' bir yaşında!, (t.y.) <https://www.gazetekadikoy.com.tr/kultur-sanat/hasanpasanin-yasam-alani-bi-yasinda>
- İklim Adaleti Rotası, (t.y.). Erişim adresi <https://muzegazhane.istanbul/sergiler/iklim-adaleti-rotasi/#:~:text=%C4%B0klim%20Adaleti%20Rotas%C4%B1%20sergisi%2C%20iklim,e%C5%9Fitsizli%C4%9Fi%20kendi%20hik%C3%A2yeleri%20%C3%BCzerinden%20aktard%C4%B1>
- İklim Müzesi, (t.y.) <https://muzegazhane.istanbul/mekanlar/iklim-muzesi/>
- Kalender, E. ve Alp, S. (2023). "Yeni Medya Sanatı'nın Türkiye'deki Gelişimi", Bayram, A. T. ve İpar, M. S. (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler-I* içinde, (143-184. ss.). Özgür Yayınları. <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub308>
- Kaşlı, B. (2009). *İstanbul'da Yeniden İşlevlendirilen Korumaya Değer Endüstri Yapıları ve İç Mekan Müdahaleleri: Santral İstanbul Örneği*. İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kavut, İ. E. ve Selçuk, H. E. (2022). Tarihi Endüstri Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesinde Parazit Mimari Kullanımı: Santral İstanbul ve Müze Gazhane. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(25), 198-220. <https://doi.org/10.56074/msgsusbd.1123845>
- Keleş, V. (2010). Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 1-2. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisobil/issue/2812/37813>
- Kente Doğru, (t.y.). Erişim adresi <https://muzegazhane.istanbul/sergiler/kente-dogru/>
- Koçan, N. (2016). Sanayi Alanlarının Dönüşümü: Uşak Eski Tabakhane Deri Sanayi Bölgesi. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 2(1), 124-138. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kfbd/issue/22233/238666>
- Kurt, C. (2014). Kentsel Dönüşüm Süreci İçerisinde Sanatın Konumu. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19563/208558> (27.11.2024)
- Modern ve Ötesi (2007). Erişim adresi (<https://www.santralistanbul.org/tr/etkinlikler/modern-ve-otesi/>)
- Tanyeli, G. ve İkiz, D. (2009). İstanbul'da Bir Endüstriyel Miras Örneği: Bomonti Bira Fabrikası. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 7, 109-121. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaked/issue/57427/813981>
- Tosun, K. E. (2013). Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Sürecinde Kompakt Kent Modelinin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 103-120. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deusobil/issue/4631/63139>
- Yıldız, C. (2019). *Endüstriyel Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesinin Museum Der Arbeit (Almanya) ve Santral İstanbul (Türkiye) Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi*. İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Quadrature (t.y.). Erişim adresi <https://refikanadol.com/works/quadrature/>

Etik, Beyan ve Açıklamalar

---

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
    - Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
  2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
  3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
  4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-